

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 7

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 348 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 25-iyulda ruxsat etildi.*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Avtosanoat korxonalari marketing strategiyasini takomillashtirish yo'llari	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zayniddinova Umida Djalolovna	
Mamlakat raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda maxsus iqtisodiy zonalar omilidan foydalanish istiqbollari	26
Izbosarov Boburjon Baxriddinovich, Abdurasulov Ravshanbek Xotam o'g'li	
Mahalla institutini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning institutsional tahlili	32
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Mamlakatimizda pillachilik biznesini rivojlantirish orqali mahsulot ishlab chiqarish va uni qayta ishlash holatining tahlili	37
Turgunov Odilbek Maripovich	
Etnografik turizmni tashkil etishning xorij tajribasi	41
I. Axmedov	
Xizmatlar sohasining milliy iqtisodiyotdagi rolini tahlil qilishning zamonaviy yondashuvlari	46
Xusanov Murodjon Sunnatullayevich	
Iqtisodiy o'sish tushunchasi va uning rivojlanish tarixi	54
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni takomillashtirish asosida inson kapitalini rivojlantirish	59
Ubaydullaev G'ayrat Zuvaytovich	
O'zbekistonda aholi bandligini ta'minlashda oilaviy tadbirkorlikning o'rni	65
Baymanova Mavlyuda Djurayevna	
The Effect of Students' Financial Status on Academic Performance in Uzbekistan	70
Alimov Damirjon Odilovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasida xizmat ko'rsatish sohasida tadbirkorlik faoliyatining o'rni	76
Jusupova Anjim Tansiqbaevna	
Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce	82
Sohibjamol Abirkulova	
Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashdainnovatsion usullardan foydalanish	87
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida asosiy vositalar hisobi va auditi bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda foydalanish imkoniyatlari	92
Xojimurodov Zuxriddin Shukurullo o'g'li	
O'zbekiston Respublikasi budjetining shakllanishida egri soliqlarni undirishning fiskal samaradorligi	97
Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna	
Mamlakat sanoatining barqaror rivojlanishida energosamaradorlikning roli	104
J. J. Yaxshilikov	
Сравнительный анализ состояния сферы услуг в регионах Андижанской области	109
Мусабоев Рустам Алижонович	
Hududlarda aholi bandligini oshirish va kambag'allikni qisqartirishda ishlab chiqarish sanoatining o'rni (Qashqadaryo viloyati misolida)	114
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Baxronov Baxriddin Najmiddinovich	
Banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatini takomillashtirish yo'llari	118
Ermatov Utkirbek Baxodirjonovich	

Развитие цифровой экономики в Узбекистане, ее плюсы и минусы	122
Раупова Мухлисахон Ибрахимжон кизи, Мамбетова Мадина Зоҳид кизи, Алижонова Малика Алижон кизи, Хакимова Нигора Бахтиёрвна	
Investment Management is an Important Factor of Economic Development.....	127
Yuldasheva G. A., Ziyayev Dilshodjon	
O'zbekistonda moliyaviy texnologiyalar sanoatining rivojlanish istiqbollari.....	130
Rustamov Jasurbek Ravshanbek o'g'li	
Davlat-xususiy sherikchilik asosidagi loyihalarni moliyalashtirish.....	136
To'irov Yunus Alamovich	
Operatsion faoliyatni boshqarishda strategiya tushunchasiga bo'lgan yondashuvlarning shakllanishi.....	143
Dedajanov Baxtiyor Nabijanovich	
Ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ta'lim sifati va samaradorligini ta'minlash.....	148
Xusniddinov Yorqinjon Muxiddin o'g'li	
Budjet tashkilotlarida pul mablag'lari nazorat qilishni rivojlantirish yo'llari.....	152
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Djalilova Malika Shuxratovna	
QQS ma'murchiligining yevropa tajribasi.....	157
Bisenbayev Sharyar Kuanishbayevich	
O'zbekistonda soliq yukiga ta'sir etuvchi omillar tahlili	162
Nasimov Ravshanjon Azimovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida muqobil energiya vositalaridan foydalanib ma'lumot almashinish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish masalalari	170
Ashurov Azizbek Ergash o'g'li, Janzakov Bekzot	
Analysis of the theoretical foundations of sustainable economic development at regional level	175
Khudayorova Munira Omonboy kizi	
Soliq ma'murchiligida joriy etilgan jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish yo'llari	182
Muxtorov Zokir Sayfulla o'g'li, Karimov Ilhom Anorboy o'g'li, Homidov Asrorbek Tohirjon o'g'li, Axmedova Shoxista G'ayrat qizi	
Sirdaryo viloyatining investitsiya muhiti zamonaviy rivojlanish tendensiyalari	187
Xolmurotova Diyoraxon Ibragimovna	
Transformatsiyalash jarayonida tijorat banklarining kreditlash faoliyatini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	191
Razzoqov Bexzod Gofurovich	
Modern trends in assessing the impact of industrial development on the environment.....	196
Turg'unov Jasurbek Alimardon o'g'li	
Pul oqimlarini guruhlash mezonlari bo'yicha tasniflashni kengaytirish.....	202
Atamurodov Saidmurod Yaxyoevich	
Iqlim o'zgarishlari va uning iqtisodiy rivojlanishga ta'sirining ilmiy-nazariy tahlili	208
Ashrafjon Elov	
Soliqlarning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati	214
Abramatov Eldor Toshmamatovich, Alimov Abduraxon Alxamiddin o'g'li, Shodmonqulov Temurbek Ulug'bek o'g'li, Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Tijorat banki daromadlari - moliyaviy barqarorlikni omili sifatida.....	218
Umarov Davron Shavkatovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxona barqarorligini boshqarishning o'ziga xos xususiyatlari	223
Masharipova Manzura Alimbayevna, Rahimov Mirjalol Sultonboy o'g'li	
Innovatsion yondashuvlar asosida chakana savdoni rivojlantirish yo'nalishlari.....	227
Saparova Mohira Alisher qizi, Abdullayev Ilyos Sultanovich	

Experience of foreign countries in youth labor market research	231
Asqarova Muhabbat Ibraximovna	
Xorij mamlakatlarida ijtimoiy tibbiy sug'urta badallari qiymatlarini taqqoslash	235
Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi	
O'zbekistonda alkohol va tamaki mahsulotlari ishlab chiqarilishi hamda realizatsiya qilinishi tahlili	241
Eshmatov Sirojiddin Tog'aymurodovich	
Oliy ta'lim muassasalarini xalqaro tasnifining vujudga kelishi ilg'or tajribalari	247
Yuldashev Iskandar Bahromovich	
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран.....	253
Буранова Лола Вахобовна	
Davlat oliy ta'lim muassasalarida ta'lim xizmatlari xarajatlari hisobini takomillashtirish.....	263
Abdurahmanov Otabek Patidinovich	
"To'qimachilik sanoatini rivojlantirish yo'lidagi muammolar va yechimlar"	270
Otaxanova Umida Olim qizi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida mintaqalar infratuzilmasini rivojlantirish istiqbollari.....	275
Sayfulina Alfira Feratovna	
Oliy va xususiy ta'lim muassasalarida ta'lim menejmentini qo'llash hamda alohida mexanizmlarining tahlili.....	281
Teshaev Hotamjon Ixtiyor o'g'li, Narzullayeva Gulchehra Salimovna	
Jismoniy tarbiya va sport sohasini davlat-xususiy sheriklik asosida boshqarishning nazariy asoslari	287
Yuldoshev Ulug'bek Asqar o'g'li	
Asosiy vositalarga oid BHXS va MHXSlar maqsadi va amaliyotda qo'llanilishi.....	293
Nematova Dilnoza Azamatovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning ilmiy-nazariy asoslari va omillari	297
S.M.Xolxo'jayev	
The implementation of eco-tourism in supporting the optimality of tourism sector (case study in Indonesia and Uzbekistan)	302
Khalimova Mohirabonu, Alfira Sofia, Diana Igorevna Stepanova	
Innovations in export logistics for Uzbekistan's produce.....	310
Sevinch Makhmutullaeva	
Tijorat banklarida ichki audit faoliyatini rivojlantirishning ahamiyati	314
Yo'ldashov Adham Tavboyevich	

TIJORAT BANKLARIDA ICHKI AUDIT FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI

Yo'ldashov Adham Tavboyevich
Bank-Moliya akademiyasi magistri

Annotatsiya: Ushbu maqola tijorat banklarida ichki audit faoliyatini rivojlantirishning ahamiyatini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada ichki audit tizimining asosiy funksiyalari, uning bank boshqaruvidagi o'rni va rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada ichki audit jarayonlarini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar berildi va zamonaviy texnologiyalarning ichki audit faoliyatiga ta'siri ko'rib chiqildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ichki audit tizimining doimiy ravishda rivojlantirilishi banklarning raqobatbardoshligini oshirishda va mijozlar ishonchini mustahkamlashda katta ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: ichki audit, tijorat banklari, moliyaviy xavflar, operatsion samaradorlik, audit tizimi, bank boshqaruvi, raqobatbardoshlik, mijozlar ishonchi, zamonaviy texnologiyalar, moliyaviy barqarorlik.

Abstract: This article is devoted to the study of the importance of developing internal audit activities in commercial banks. The article analyzes the main functions of the internal audit system, its role in bank management and development trends. The article also gave recommendations for improving internal audit processes and considered the impact of modern technologies on internal audit activities. The results of the research show that the continuous development of the internal audit system is of great importance in increasing the competitiveness of banks and strengthening the trust of clients.

Key words: internal audit, commercial banks, financial risks, operational efficiency, audit system, banking governance, competitiveness, customer confidence, modern technologies, financial stability.

Аннотация: Данная статья посвящена исследованию важности развития деятельности внутреннего аудита в коммерческих банках. В статье анализируются основные функции системы внутреннего аудита, ее роль в управлении банком и тенденции развития. Также в статье даны рекомендации по совершенствованию процессов внутреннего аудита и рассмотрено влияние современных технологий на деятельность внутреннего аудита. Результаты исследования показывают, что постоянное развитие системы внутреннего аудита имеет большое значение в повышении конкурентоспособности банков и укреплении доверия клиентов.

Ключевые слова: внутренний аудит, коммерческие банки, финансовые риски, операционная эффективность, система аудита, банковское управление, конкурентоспособность, доверие клиентов, современные технологии, финансовая устойчивость.

KIRISH

Bozor munosabatlarning shakllanishi sharoitida korxonalar faoliyati to'g'risida ishonchli axborotlariga bo'lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Korxonalar faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlar ularning buxgalteriya (moliyaviy) hisobotlarida aks yettiriladi. Ushbu hisobotlardan foydalanish ta'sischi, aksiyadorlar, soliq organlari, banklar, etkazib beruvchilar hamda boshqa yuridik va jismoniy shaxslarga korxonaning joriy moliyaviy holatini, uning faoliyati samaradorligini va rivojlanish istiqbollarini baholash imkonini beradi. Shunday ekan, tadbirkorlik subyektlari tomonidan taqdim etilayotgan ma'lumotlar ishonchli, xolis va amaldagi qonunchilikka mos bo'lishi zarur. Audit bunday ma'lumotni olishga yordam beradi.

Mamlakatimizda moliyaviy sektorning barqarorligi va rivojlanishi uchun tijorat banklarining o'rni katta ahamiyat kasb etadi. Bank tizimining barqarorligi va ishonchligi uchun ichki audit faoliyatining rivojlanishi zarur. Audit mustaqil moliyaviy nazorat bo'lib, uning maqsadi tadbirkorlik subyektlarining buxgalteriya (moliyaviy) hisobotlarining ishonchligini va moliyaviy (xo'jalik) muomalalarining amaldagi qonunchilikka muvofiqligini aniqlashdan iborat. Shuni ta'kidlash kerakki, audit nafaqat kompaniyaning moliyaviy hisobotlarining ishonchligini tekshirishni, balki balanslarni, auditorlar tomonidan amalga oshiriladigan moliyaviy hisobotlarni tekshirishni va xo'jalik faoliyatini takomillashtirish bo'yicha takliflarni ishlab chiqishni ham o'z ichiga oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR SHARHI

Tijorat banklari faoliyatida ichki auditorlik tekshiruvini tashkil qilishning nazariy va uslubiy asoslarini o'rganish masalalari ko'pchilik iqtisodchi olimlar hamda mutaxassislarning e'tiborida bo'lgan. Jumladan, rossiyalik olim Kochinev (2004) banklarda audit o'tkazishda audit jarayonini rejalashtirishga alohida e'tibor qaratgan bo'lib, uning fikriga ko'ra "audit jarayonini rejalashtirish umumiy maqsadga erishish uchun harakatlarning yig'indisi bo'lib, asosiy maqsadga erishish uchun tekshiruv strategiyasini va taktikasini tanlash, tekshiruv turi, hajmi va harakatlar ketma-ketligini ta'minlashdir".

Slaveniyalik olim Ion-Bogdan Dumitrescu (2004): "Ichki audit mustaqil va maslahat beruvchi faoliyat bo'lib tashkilot faoliyatini yaxshilaydi. Bu tashkilot maqsadiga tizimli, intizomli yondashuv orqali erishishga, risklarni baholashga va tashkilot samaradorligini oshirishga yordam beradi" deya ta'rif bergan bo'lsa, Iordaniya davlatining ilmiy tadqiqotchisi Arsha Amaushning (2017) fikricha, "Ichki audit vataftish komissiyasi rolining ahamiyati har qanday bankda institutsional boshqaruv tizimining muhim ustunlaridan biri sifatida ta'kidlanishi kerak. Banklarda audit o'tkazish favqulodda ehtiyojdir, chunki har qanday muammo yuz bersa, ko'plab ishchilar va milliy iqtisodiyotga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Institutsional boshqaruv kontseptsionalari, shu jumladan Markaziy bank rahbariyati taftish komissiyasini ilmiy va amaliy tajribaga ega bo'lgan mustaqil va ketma-ket direktorlar kengashining a'zolaridan iborat bo'lishi kerak".

Shuningdek, xorijlik olimlar Defliz, Jenik, O'Reyli hamda Xirshlarning (1997) ta'riflashicha, "banklarda ichki nazorat tizimini tekshirish natijasida auditor tomonidan amalga oshirilgan operatsiyalarning haqqoniyligini va uni amalga oshirish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan kamchiliklarni moliyaviy hujjatlarda aniqlanishi imkoniga mumkinligiga baho berishdan iboratdir".

Mamlakatimiz olimlaridan Sh.Abdullaeva, N.Karimov, T.Qoraliev, I.Murugova, K.Navro'zova, S.Norqobilov, Abdusalomova O., X.Rahimova va ilmiy ishlarida o'z ifodasini topgan. Xususan, mahalliy olimlarimiz M.L.Yadgarova, R.B.Qurbonovlarning fikricha, bank auditi auditning muhim bo'limi bo'lib, mustaqil nazorat qiluvchi subyekt sifatida bank tomonidan berilayotgan moliyaviy axborotlarning haqiqiyligini tasdiqlaydi. Undan kutilayotgan maqsad bank faoliyatining barcha qirralari bo'yicha faktlarni yig'ish va baholash, hisobotlarni tekshirish, ularning me'yoriy hujjatlarga mos ravishda bajarilgan yoki bajarilmaganligini tekshirishdan iborat (Yadgarova, Qurbonov, 2019).

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot ishlarini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qo'llaniladigan usullardan foydalanildi. Tijorat banklarida ichki audit faoliyatini rivojlantirishning ahamiyatini o'rganishda umumiylikdan individuallikka va aksincha tartibda deduksion yoki induksion usullardan foydalanish samara bersa, abstrakt-mantiqiy fikrlash usuli esa jarayonni tizimli tahlil qilishda ahamiyatlidir. Ilmiy tahlil jarayonida ana shu ilmiy tadqiqot usullaridan, xususan, kuzatish, umumlashtirish, guruhlash, taqqoslash, tahlil qilishda esa sintez va tahlil usullarini keng foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ichki audit – bu tashkilot ichida amalga oshiriladigan mustaqil va obyektiv kafolat va maslahat beruvchi faoliyat bo'lib, tashkilotning ish faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan. Ichki auditning asosiy vazifasi bankning moliyaviy holatini, ichki nazorat tizimini va ish jarayonlarini tekshirish orqali xavflarni aniqlash va kamaytirishdir. Ichki audit faoliyati o'zining qator vazifalariga ega. Bular quyidagilar:

- bankning moliyaviy hisobotlarini tekshirish va baholash;
- ichki nazorat tizimining samaradorligini baholash;
- bank faoliyatidagi xavflarni aniqlash va boshqarish;
- bankning amaldagi qonun hujjatlari va ichki qoidalariga rioya etishni nazorat qilish;
- tashkilotning samaradorligini oshirish.

O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 25-fevraldagi "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi O'RQ-677-son Qonunining qabul qilinishi, auditorlik faoliyatini tartibga solishda hujjatlarni unifikatsiyalab va tizimlashtirib yagona normativ – hujjatning shakllanishiga sabab bo'ldi. Qonunda quyidagi tushunchalar mavjud:

* Auditorlik tashkiloti – auditorlik tekshiruvlarini o'tkazish va turdosh xizmatlar ko'rsatish bo'yicha auditorlik faoliyatini amalga oshiruvchi tijorat tashkiloti;

* Renking – auditorlik tashkilotlarining faoliyatini tavsiflovchi, muayyan ko'rsatkichlar bo'yicha guruhlariga ajratilgan auditorlik tashkilotlarining tartibga solingan ro'yxatlarini shakllantirish;

* Auditorlik tashkilotlarining reyestri va auditorlar va boshqa tushunchalar.

Belgilanishicha, auditorlik faoliyati audit, sifat nazorati, tahliliy tekshiruvlar, ishonchni ta'minlaydigan topshiriqlar, turdosh xizmatlarning xalqaro sifatlati asosida amalga oshiriladi. Standartlar Xalqaro buxgalterlar

federatsiyasining Audit va ishonchni ta'minlaydigan topshiriqlarning xalqaro standartlari bo'yicha kengashi tomonidan e'lon qilinadi. Auditning xalqaro standartlarini mamlakatimiz hududida qo'llash uchun ularni tan olish tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi. Auditorlik sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari hamda Vazirlar Mahkamasi, Moliya vazirligi, MBning auditorlik faoliyati sohasidagi vakolatlari belgilandi.[¹]

Bugungi kunda ichki audit faoliyatining rivojlanishi, bir qator ahamiyatli jihatlarni o'z ichiga olmoqda. Xususan, xavflarni boshqarish – ichki audit faoliyati bankdagi moliyaviy va operatsion xavflarni aniqlash va boshqarish imkonini beradi. Bu esa bankning barqarorligini ta'minlaydi. Ishonchni oshirish – bank mijozlarining va investorlarning ishonchini oshiradi. Ichki audit orqali bankning moliyaviy holati va operatsiyalari haqida aniq va ishonchli ma'lumotlar taqdim etiladi. Samaradorlikni oshirish – ichki audit bankning operatsion samaradorligini oshiribgina qolmasdan, balki uning natijalari asosida bank faoliyatida yuzaga kelayotgan kamchiliklar aniqlanadi va ularni qanday qilib bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar beriladi. Qonunchilikka rioya etish – ichki audit bankning amoldagi qonun hujjatlariga rioya qilishni ta'minlaydi. Bu esa bankning yuridik xavflarini kamaytiradi.

Ichki audit faoliyatining samaradorligini oshirish uchun quyidagi yo'llar taklif etiladi:

- malakali kadrlarga bo'lgan talab: ichki auditorlarning malakasini oshirish va ularni doimiy qayta tayyorlash kurslarida o'qitish;
- axborot texnologiyalaridan foydalanish: ichki audit jarayonlariga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish orqali audit jarayonlarini avtomatlashtirish;
- mustaqillik va obyektivlik holatlari: ichki auditorlarning mustaqilligini ta'minlash va ular faoliyatini tashqi bosimlardan himoya qilish;
- tashqi ekspertlar bilan o'zaro hamkorlik: zarur bo'lganda tashqi auditorlar va ekspertlar bilan hamkorlik qilish orqali ichki auditning sifatini oshirish.

Har qanday biznes faoliyatida – moliyaviy xavflar va ularni boshqarish kabi muhim masalalar mavjud bo'ladi. Moliyaviy xavflar – bu moliyaviy operatsiyalar bilan bog'liq bo'lgan noaniqliklar va yo'qotish ehtimollari. Bu xavflar tijorat banklari faoliyatining ajralmas qismidir va ularni boshqarish moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun muhimdir. Quyida asosiy moliyaviy xavflarning ba'zi ko'rinishlari keltirilgan:

- kredit xavfi: Bu bank qarzidor tomonidan kredit majburiyatlarining bajarilmaslik xavfi. Bank qarzdorga kredit berib, qarzidor kreditni qaytarolmasa, bank zarar ko'radi.
- likvidlik xavfi: Bankning qisqa muddatli majburiyatlarini bajarishda moliyaviy resurslarning yetishmasligi xavfi. Bu xavf bankning likvid aktivlarining yetarli bo'lmashligi natijasida paydo bo'ladi.
- foiz stavkasi xavfi: Bozor foiz stavkalarining o'zgarishi bank aktivlari va passivlarining qiymatiga ta'sir qilishi xavfi. Bu bankning foiz daromadlari va foiz xarajatlariga ta'sir qiladi.
- valyuta xavfi: Valyuta kurslarining o'zgarishi bankning xorijiy valyutadagi aktivlari va passivlariga ta'sir qilishi xavfi.
- operatsion xavf: Bankning ichki tizimlari, jarayonlari yoki xodimlari bilan bog'liq bo'lgan xavf. Bu xavf, shuningdek, texnologik nosozliklar yoki xodimlarning xatolaridan kelib chiqishi mumkin.
- bozor xavfi: Bozor sharoitlari (masalan, narxlar, foiz stavkalari, valyuta kurslari) ning o'zgarishi bilan bog'liq xavf. Bu xavf moliyaviy bozorlarning o'zgarishidan bankning investitsiya portfeliga ta'sir qilishi mumkin.

Moliyaviy xavflarni boshqarish pulni yo'qotish xavfini kamaytirishi, shuningdek, kompaniyalar omon qolishlarini, qarzlarni to'lashlarini va yomon kunlarni tejashlarini ta'minlashni xohlashadi. Buning uchun xatarlarni boshqarish juda muhimdir.[²]

Moliyaviy xavflarni boshqarish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

Diversifikatsiya: Bankning investitsiya portfelini diversifikatsiya qilish orqali xavflarni kamaytirish.

Xedjing: Moliyaviy instrumentlardan foydalanib, xavflarni kamaytirish (masalan, valyuta xedjlash yoki foiz stavkalari derivativlari).

Ichki nazorat tizimlari: Bankning ichki nazorat tizimlarini mustahkamlash va samarali audit jarayonlarini amalga oshirish.

Risklarni monitoring qilish: Doimiy ravishda moliyaviy xavflarni monitoring qilish va zaruriy choralarni ko'rish.

Kredit siyosati: Mijozlarga kredit berish jarayonida ehtiyotkorlik siyosatini yuritish va kredit qobiliyatini chuqur tahlil qilish.

Tijorat banklari bozor iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, ularning muvaffaqiyati va barqarorligi ko'plab omillarga bog'liq. Bulardan biri bank boshqaruvi bo'lib, u tijorat banklarining boshqaruvi moliyaviy tashkilotlarning samarali faoliyat yuritishini ta'minlovchi asosiy omildir. Boshqaruvning asosiy vazifasi strategik

1 www.norma.uz.Axborot – huquqiy portal. (Ma'lumot26.02.2021 yidagi "Xalq so'zi" gazetasidan olindi).

2 Tijorat moliyaviy xavfi (gozetim.com)

rejalashtirish, resurslarni taqsimlash va risklarni boshqarishdan iborat. Bank boshqaruvining samaradorligi korxonaning uzoq muddatli rivojlanishiga ta'sir qiladi. Ushbu jarayonda zamonaviy boshqaruv tizimlari, ya'ni ko'p qirrali boshqaruv tizimi va kompleks boshqaruv tizimi, shuningdek, axborot texnologiyalari va statistik modellardan foydalaniladi. Bank boshqaruvining muvaffaqiyati ko'p jihatdan rahbariyatning malakasi va tajribasiga bog'liqdir.^[3]

Raqobatbardoshlik tijorat banklarining bozor sharoitida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun muhim ahamiyatga ega. Raqobatbardoshlik darajasi bankning bozorda o'z o'rnini saqlab qolish va kengaytirish qobiliyatini belgilaydi. Bu, asosan, mahsulot va xizmatlarning sifatiga, narx siyosatiga va mijozlarga xizmat ko'rsatish darajasiga bog'liqdir. Banklar innovatsion mahsulotlar va xizmatlarni taklif qilish orqali raqobatbardoshligini oshirishi mumkin. Shuningdek, marketing strategiyalari va brend imidjini yaratish ham muhim rol o'ynaydi.

Mijozlar ishonchi bankning muvaffaqiyati uchun hal qiluvchi omildir. Ishonch mijozlar va bank o'rtasidagi munosabatlarning mustahkamligi va barqarorligini ta'minlaydi. Mijozlar ishonchini shakllantirish uchun banklar shaffoflik, axborot xavfsizligi, xizmat sifatini yaxshilash va mijozlarga individual yondashish kabi omillarga e'tibor berishlari lozim. Mijozlarning qoniqish darajasi va ishonchi o'rganilib, ularning ehtiyojlarini qondirish uchun strategiyalar ishlab chiqilishi zarur.^[4]

Zamonaviy texnologiyalar banklarning samaradorligini oshirish va mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash uchun keng qo'llaniladi. Axborot texnologiyalari, xususan, internet-banking, mobil banking va fintech innovatsiyalari bank xizmatlarini osonlashtiradi va tezlashtiradi. Texnologik yechimlar banklar uchun xarajatlarni kamaytirish va xizmatlarning sifatini oshirish imkonini beradi. Shuningdek, texnologiyalar orqali banklar risklarni boshqarish va operatsion samaradorlikni oshirish imkoniga ega bo'ladi.^[5]

Moliyaviy barqarorlik tijorat banklarining uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlovchi muhim omildir. Bankning moliyaviy barqarorligi uning aktivlari va passivlari o'rtasidagi muvozanatni, likvidlik va kapital yetarliligini ta'minlash bilan bog'liqdir. Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun banklar risklarni boshqarish, ichki nazorat tizimlarini mustahkamlash va regulyatorlar talablariga rioya qilishlari zarur. Barqarorlik bankka mijozlar va investorlarning ishonchini oshiradi va uzoq muddatli rivojlanishni ta'minlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagi fikrlar tahlil qilinib, shunday xulosa chiqarish mumkin. Tijorat banklari bozor iqtisodiyotida muhim rol o'ynab, ularning muvaffaqiyati ko'plab omillarga bog'liq. Samarali boshqaruv, raqobatbardoshlik, mijozlar ishonchi, zamonaviy texnologiyalar va moliyaviy barqarorlik bankning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu omillarni chuqur o'rganish va ularga asoslangan strategiyalarni ishlab chiqish tijorat banklariga bozor sharoitida raqobatbardosh bo'lish va rivojlanishda yordam beradi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, ichki auditni takomillashtirish uchun, tijorat banklari quyidagi jarayonlarni amalga oshirishlari mumkin:

1. Ichki auditning obyektivligini ta'minlash: Ichki auditning obyektivligi va ishonchli bo'lishi uchun, uning muvofiqligini ta'minlash uchun auditorlar va ichki nazoratchilar tomonidan faol ishtirok kerak. Audit tashkilotlarining mustaqillik va maslahat berish huquqlarini saqlash juda muhimdir.

2. Ichki nazorat va monitoring tizimini kuchaytirish: Banklar ichki nazorat va monitoring tizimlarini kuchaytirish, ichki nazorat xizmatlarining faoliyatini kuzatib borish, risklarni identifikatsiya qilish va ularni boshqarish uchun muvofiqlikni ta'minlashga yordam beradi.

3. Ichki nazorat va monitoring jarayonlarini avtomatlashtirish: Tijorat banklari ichki nazorat va monitoring jarayonlarini avtomatlashtirish orqali xavfsizlikni oshirish, risklarni boshqarish va muvofiqlik darajasini oshirishlari mumkin.

4. Ichki auditorlarning sertifikatlangan mutaxassisligini ta'minlash: Ichki auditorlar sertifikatlangan mutaxassislar bo'lishi kerak, ularning ichki auditni sifatli va samarali amalga oshirishlari uchun zarur bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi muhimdir.

5. Ichki auditning natijalariga oid ma'lumotlarni ko'rsatish: Ichki auditning natijalariga oid ma'lumotlarni bankning rahbariyati bilan bo'lishish, ularning takomillashtirilishi uchun zarur tavsiyalarni berish juda muhimdir.

Bu jarayonlar tijorat banklarida ichki auditni takomillashtirish uchun muhim bo'lib, bankning samaradorligini oshirish, xavfsizlikni ta'minlash va qonunchilikni saqlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. www.norma.uz. Axborot – huquqiy portal (Ma'lumot 26.02.2021 yidagi "Xalq so'zi" gazetasidan olindi).
2. "Tijorat banklarining kapitali" (<https://lex.uz/docs/-2699536>) (uzbek) (2015-yil 13-iyul).

3. Aviso Legal Sobre nosotros. © 2009 – 2024. Global-rates.com es una iniciativa de Triami Media BV.

4. Federico I. Poli. Exdirector ejecutivo por Argentina en el BID (2018-2020) y economista UBA | @FIPoli27.

5. Z. Umarova "BANKLAR MOLIVAVIY BARQARORLIGINI BOSHQARISH USULLARI" "Экономика и социум" №3(118)-2 2024 www.iupr.ru.

3. "Tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalari" (<https://www.coursehero.com/file/203876756/Tijorat-banklarda-aktiv-va-pasiv-operatsiyalardocx/>) (uzbek) (2023-yil 21-may).
4. Tijorat moliyaviy xavfi (gozetim.com).
5. Aviso Legal Sobre nosotros. © 2009 – 2024.Global-rates.com es una iniciativa de Triami Media BV.
6. Federico I. Poli.Exdirector ejecutivo por Argentina en el BID (2018-2020) y economista UBA | @FIPoli27
7. Z.Umarova "BANKLAR MOLIYAVIY BARQARORLIGINI BOSHQARISH USULLARI" "Экономика и социум" №3(118)-2 2024 www.iupr.ru.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

